

University of Groningen

Wittgenstein's 'On certainty' in the making

Gennip, Marina Jacoba Johanna Maria van

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2008

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Gennip, M. J. J. M. V. (2008). *Wittgenstein's 'On certainty' in the making: studies into its historical and philosophical background*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Samenvatting

Deze dissertatie beschrijft en analyseert de filosofische en tekstuele ontstaansgeschiedenis van Ludwig Wittgenstein's *On Certainty* (1969), een postuum gepubliceerd werk samengesteld uit opmerkingen die door Wittgenstein zijn opgetekend in de jaren 1949-1951. In dit proefschrift laat ik zien dat de ideeën in *On Certainty* hun wortels hebben in geschriften van de late jaren 20, uitgebreid geventileerd worden in manuscripten van de late jaren 30 en opnieuw opduiken in manuscripten van de late jaren 40 (verzameld in de *Nachlass*). Het belangrijkste doel van deze studie is om *On Certainty* een steviger fundament te geven in de continue ontwikkeling van Wittgenstein's denken. Daarmee neem ik allereerst stelling tegen het gangbare idee dat *On Certainty* als boek op zichzelf staat en een directe reactie is op Moore's artikelen 'Defence of Common Sense' en 'Proof of an External World' en op de discussies met Malcolm die Wittgenstein voerde in de zomer van 1949. Zonder te willen betwijfelen dat Moore's artikelen en de discussie met Malcolm belangrijke bronnen zijn voor *On Certainty*, laat dit onderzoek zien dat *On Certainty* meer dimensies heeft. Daarnaast haakt dit onderzoek in op het idee dat *On Certainty* een nieuwe fase in Wittgenstein's denken zou inluden, de zgn. 'Wittgenstein III' (naast Wittgenstein I van de *Tractatus* (1922) en Wittgenstein II van de *Philosophical Investigations* (1953)). *On Certainty* zou thematisch afgebakend en daarmee systematischer van stijl en inhoud zijn dan Wittgenstein's eerder geschriften; hedendaagse interpretaties die *On Certainty* voornamelijk als een werk over het scepticisme beschouwen, versterken dit idee. Deze dissertatie laat zien dat de these van een 'Wittgenstein III' diverse haken en ogen heeft. Een gedetailleerde filosofische en tekstuele studie van de ontstaansgeschiedenis van *On Certainty* levert een genuanceerd beeld op van de plaats van dit werk in de algemene ontwikkeling van Wittgenstein's denken.

Hoofdstuk 1 geeft allereerst een schets van de inhoud van *On Certainty*. Wittgenstein bespreekt talloze voorbeelden van taalspelen waarin typisch kentheoretische concepten als kennis, twijfel, oordelen, vergissing, gronden en zekerheid worden gebruikt. Uit deze beschrijvingen komt een opvatting van zekerheid naar voren die sterk verbonden is met ons handelen. Deze opvatting van zekerheid staat tegenover een rationalistische opvatting van zekerheid, waarin voortdurend naar redenen wordt gevraagd. In het tweede deel van dit hoofdstuk ga ik uitgebreid in op de relatie tussen Wittgenstein, George Edward Moore en Norman Malcolm. Mijn bijdrage hier is allereerst laten zien dat niet alleen Moore's artikelen 'Defence of Common Sense' (1925) en 'Proof of an External World' (1939) belangrijke bronnen voor *On Certainty* zijn geweest, maar dat er nog een ander artikel cruciaal is geweest, namelijk Moore's 'Certainty' uit 1941/1944. Dit artikel wordt door de samenstellers van *On Certainty* niet genoemd in het voorwoord van dit boek, wat kan verklaren waarom ook de secundaire literatuur weinig aandacht besteedt aan de connectie tussen *On Certainty* en 'Certainty'. Ten

tweede heb ik de interpretaties van Moore's denken van respectievelijk Malcolm en Wittgenstein aangescherpt, waarbij ik beschrijf hoe Malcolm in eerste instantie met Wittgenstein van mening verschilde maar later Wittgenstein's standpunt overneemt. Tenslotte presenteert dit hoofdstuk een kritische tekstanalyse van *On Certainty*, waarin de publicatie wordt vergeleken met het oorspronkelijke *Nachlass* materiaal. Mijn conclusie hier is dat *On Certainty* niet op zichzelf staat en qua thematiek sterk samenhangt met zowel andere manuscripten die in dezelfde tijd zijn geschreven, als met vroegere manuscripten uit de late jaren 40. Dit leidt al tot eerste kanttekeningen bij het idee dat *On Certainty* een nieuwe fase in Wittgenstein's denken zou inluiden; het vervolg van deze dissertatie draagt verdere ondersteuning aan voor deze kritische stellingname ten aanzien van de hypothese van een 'Wittgenstein III'.

Hoofdstuk 2 en 3 bestuderen een belangrijke voorloper van *On Certainty*, namelijk 'Cause and Effect: Intuitive Awareness' (1976). Hoofdstuk 2 geeft een tekstuele analyse van deze publicatie, waarbij allereerst een schets wordt gegeven van raakvlakken tussen 'Cause and Effect', de *Philosophical Investigations* en *On Certainty*. We zien dat Wittgenstein in al deze geschriften ingaat op de relatie tussen wiskundige en empirische proposities – waarbij opgemerkt moet worden dat in 'Cause and Effect' de aandacht voor dit thema pas duidelijk naar voren komt in de brontekst van deze publicatie, te weten MS 119. Een tweede belangrijk thema dat in genoemde werken naar voren komt betreft het gebruik van concepten als 'kennis' en 'twijfel' in relatie tot gewaarwordingen. Beide thema's spelen dus een belangrijke rol in Wittgenstein's filosofische reflecties van de late jaren 30 tot aan zijn dood in 1951. In het tweede deel van hoofdstuk 2 wordt dieper ingegaan op de relatie tussen 'Cause and Effect' en *On Certainty*. Een belangrijke parallel tussen beide werken zien we in de focus op de notie van het taalspel; zowel 'Cause and Effect' als *On Certainty* gaan uitgebreid in op het gebruik van de concepten 'kennis' en 'twijfel' in relatie tot het begrip 'taalspel', waarbij een analyse van taalspelen met kennis en twijfel duidelijk maakt op wat voor een manier onze taalspelen zijn geworteld in onze handelingen en reacties. Zowel 'Cause and Effect' als *On Certainty* stellen dat 'zekerheid' in deze context bezien moet worden. Het laatste deel van dit hoofdstuk vergelijkt de publicatie 'Cause and Effect' in detail met zijn belangrijkste brontekst, MS 119. Ik concludeer dat een aantal beslissingen in de samenstelling van 'Cause and Effect' een goed begrip van zowel deze publicatie als van de ontwikkeling van Wittgenstein's denken over kennis, twijfel en zekerheid, verdoezelt.

Hoofdstuk 3 geeft een filosofische analyse van 'Cause and Effect', waarbij het debat tussen Russell en Wittgenstein over waarneming, kennis en oorzakelijkheid centraal staat. Wittgenstein heeft kritiek op Russell's zoektocht - verwoord in diens 'Limits of Empiricism' (1937) - naar uitspraken die fungeren als voorbeelden van onze meest directe of onmiddellijke kennis. Wittgenstein laat zien dat Russell's voorbeelden geen kennis uitdrukken, maar zekerheid. We zien dat Wittgenstein - net als in *On Certainty* jaren later - stelt dat zekerheid sterk

verbonden is met ons handelen. Naast Wittgenstein's kritiek op Russell zit er nog een andere dimensie aan 'Cause and Effect', welke aan het licht komt door de *Nachlass* te bestuderen. Het blijkt dat Wittgenstein's evaluatie van Russell's standpunt sterk verbonden is met Wittgenstein's eerdere kritiek op Brouwer's intuïtionistische positie in de wiskunde. Deze kritiek op Brouwer wordt uitgedacht in de eerste helft van de jaren '30. Ik concludeer dat de opvatting van zekerheid die we aantreffen in 'Cause and Effect' en jaren later in *On Certainty* zijn wortels heeft in de vroege jaren '30.

In het laatste hoofdstuk van deze dissertatie focus ik op een debat over zekerheid dat Wittgenstein in 1939 voerde met Moore, een debat waarin ook de ideeën van John Wisdom een belangrijke rol spelen. Aangezien dit debat werd gevoerd in de context van de Moral Sciences Club, gaat dit hoofdstuk allereerst dieper in op de geschiedenis van deze belangrijke discussieclub van Cambridge. Het belang van de bijeenkomsten van de club voor de uitwisseling van ideeën tussen Moore en Wittgenstein (en andere filosofen) is tot nu toe niet voldoende op waarde geschat; we zien hoe de thematiek van zekerheid, scepticisme en common sense, kennis en twijfel mocht rekenen op een brede intellectuele belangstelling van de leden van de Club. Vervolgens bestudeer ik de relatie tussen Wittgenstein en Wisdom, waarbij ik laat zien welke aspecten van Wittgenstein's denken, zoals we die kennen uit Wittgenstein's colleges van de late jaren '30, door Wisdom worden overgenomen. Ik argumenteer allereerst dat beide filosofen een verschillend standpunt innemen over het nut van metafysische uitspraken. Daarnaast laat ik zien dat Wisdom's denken zowel Mooreaanse als Wittgensteiniaanse elementen bevat, iets wat in de hedendaagse literatuur over Wisdom niet voldoende wordt erkend. Tenslotte ga ik in op de discussie tussen Moore en Wittgenstein. In een lezing voor de Moral Sciences Club bekritiseert Moore het standpunt van Wisdom over kennis en zekerheid. Ik analyseer Wittgenstein's reactie op deze lezing van Moore, waarbij ik me baseer op een tot nu toe ongepubliceerd verslag van de discussie die Wittgenstein en Moore voerden. Mijn stelling is dat alhoewel Wittgenstein stevige kritiek heeft op Moore, hij desalniettemin inspiratie vindt in Moore's idee over vertrouwen; deze inspiratie vinden we jaren later uitgedrukt in *On Certainty*.

In deze dissertatie heb ik mij beperkt tot een aantal momenten in Wittgenstein's filosofische carrière waarin hij uitgebreid ingaat op kentheoretische concepten als kennis, twijfel en zekerheid. Deze opmerkingen zijn van belang gebleken voor een adequate interpretatie van de ontwikkeling van Wittgenstein's denken. Zijn interesse voor typisch epistemische concepten beperkte zich niet tot *On Certainty* maar is van meer continue aard. Inzicht in deze continue belangstelling en ontwikkeling draagt bij aan gepaste waardering voor zowel het vroegere werk als voor *On Certainty*.